

فضاهای عمومی و افزایش تعاملات اجتماعی؛ مطالعه موردی: مجتمع مسکونی کوثر و فاز دو مجتمع مسکونی اکباتان

سید عباس یزدانفر - استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

سید باقر حسینی - استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

مصطفی زرودی* - دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

Public spaces and social interactions enhancement (Case study: Kosar residential complex and Ekbatan residential complex-phase 2)

Based on the models which are presented in order to define the human needs, social interactions is one of the necessary issues. Disregarding the notions, beliefs, preferences and other aspect of different personalities which are thought to be the most important human behavior controllers in behavioral science theories, physical environment also has a potential impact related to the human behavior? In according to this, public spaces in residential areas, as the places that provide residents with the possibility of gathering together, could establish the social interactions among them. Ignoring this need of residents and also the environment's capability for supporting this issue, may change physical environment into useless and empty spaces. This could cause dissatisfaction of the environment among inhabitants and consequently, would result to their absence in public spaces. The present study, investigated this issue in two residential complexes by using field survey, interviews, and questionnaire. Finally the data were analyzed by correlation coefficient and then the result presented.

Keywords: Public space, communal activity, social interaction, environmental affordance

چکیده

بر اساس مدلهایی که برای تعریف نیازهای انسانی ارائه شده‌اند، تعاملات اجتماعی، یکی از موارد ضروری می‌باشد. جدا از مسایل مربوط به باورها، نگرش‌ها، ترجیحات و دیگر جنبه‌های شخصیتی ویژه افراد که در نظریه‌های مربوط به علوم رفتاری به عنوان مهمترین عوامل کنترل کننده رفتار انسان مطرح شده‌اند، محیط کالبدی نیز در ارتباط با رفتارهای انسان امکانات بالقوه‌ای دارد. در این راستا، فضاهای عمومی مجتمع‌های مسکونی بعنوان محیطی که امکان حضور ساکنان در کنار یکدیگر را فراهم می‌کند، می‌تواند زمینه ساز ایجاد تعامل بین آنها شود. عدم توجه به این نیاز افراد و عدم قابلیت محیط در تامین آن، موجب می‌شود تا محیط کالبدی بسیاری از مجتمع‌های مسکونی به مجموعه‌ای از احجام و فضای خالی بین آنها تبدیل گردد. این مسئله می‌تواند باعث نارضایتی ساکنان از محیط زندگی و متعاقب آن عدم حضور در فضاهای عمومی مجتمع، بعنوان لازمه بروز فعالیت‌های بعدی، شود. این مقاله به بررسی این مسئله در دو مجتمع مسکونی به عنوان نمونه، از طریق مشاهده میدانی و مصاحبه و طرح پرسشنامه می‌پردازد. در پایان با روش تحلیل همبستگی داده‌ها جمع بندی و نتیجه ارائه شده است.

واژگان کلیدی: فضای عمومی، فعالیت جمعی، تعامل اجتماعی، قابلیت محیط.

۱- مقدمه

بر اساس مدلهایی که برای تعریف نیازهای انسانی مطرح شده‌اند، از جمله **مقیاس احساسات اصلی در رقابت**^۱ (الکساندر لیتون^۲، ۱۹۵۹) و **سلسله مراتب نیازهای انسانی**^۳ (آبراهام مازلو^۴، ۱۹۵۴-۱۹۴۳)، **با هم بودن و تعاملات اجتماعی**^۵، یکی از موارد مهم و ضروری می‌باشد. در این روابط حداقل دو نفر یا بیشتر مشارکت دارند و شکل‌گیری آن وابسته به انگیزش^۶ اجتماعی و پاسخ آن است. انگیزش‌ها به عنوان عوامل هدایتگر رفتار انسان، از یک طرف به **باورها، نگرش‌ها، ترجیحات و دیگر جنبه‌های شخصیتی ویژه افراد**^۷، وابسته هستند و از طرف دیگر تحت تاثیر محیط کالبدی‌اند که فرد در آن حضور می‌یابد (جان لنگ، ۱۳۸۸، ص ۸۷). در واقع محیط کالبدی نیز برای ایجاد انگیزش و تامین تجربه‌ها و رفتارهای انسان امکانات بالقوه‌ای دارد که **قابلیت محیط**^۸ نامیده می‌شود. این مقاله بعنوان یک مطالعه موردی، به بررسی این مسئله در دو مجتمع مسکونی، از طریق مشاهده میدانی و مصاحبه و طرح پرسشنامه پرداخته است. داده‌های حاصل با روش لیکرت^۹ ارزشگذاری شده و مورد ارزیابی و مقایسه با روش تحلیل همبستگی^{۱۰} قرار گرفتند و نتایج به صورت جداول مقایسه‌ای بین متغیرهای مستقل و وابسته ارائه شده است.

۲- ادبیات موضوع

مجتمع‌های مسکونی^{۱۱} می‌تواند در افزایش روابط ساکنان ایفا کند، لازم به تبیین رابطه‌ی محیط - رفتار و نظریات مطرح در این رابطه، می‌باشد.

۱-۲- «**رابطه محیط- رفتار و نقش طراح در این ارتباط**»: محیط برای تامین تجربه‌ها و رفتارهای انسان توان بالقوه‌ای دارد که از آن بعنوان **قابلیت محیط** یاد شد. اما تمام افراد به چیزهای مشابهی در محیط مراجعه نمی‌کنند و تمام موقعیت‌ها توسط افراد درک نمی‌شود و بعضاً موقعیت‌هایی که درک شده‌اند، قابل بهره برداری نیستند. در واقع در مراحل ادراک، شناخت و در نهایت رفتار فضایی^{۱۲}، که جان لنگ از آن به عنوان فرآیندهای بنیادین رفتار انسان یاد کرده، بین افراد مختلف تفاوت‌هایی وجود دارد. اطلاعات محیط از طریق فرآیندهای ادراکی بدست می‌آید که بوسیله طرحواره‌های^{۱۳} ذهنی برانگیخته شده و توسط نیازهای انسانی هدایت می‌شوند^{۱۴}. با شناخت این فرآیندها، طراحان می‌توانند کاربرد آنها را در طراحی محیط، تدوین نمایند و تا حدودی اثر محیط ساخته شده بر افراد را پیش بینی کنند و طرح خود را در جهت تمایلات و نیازهای افراد هدایت کنند. در مورد تاثیر محیط ساخته شده بر رفتار انسان، و نقش طراح محیط در ایجاد زمینه برای این تاثیرات، چهار رویکرد وجود دارد: **رویکرد جبری**^{۱۵}، **رویکرد امکان‌گرا**^{۱۶}، **رویکرد احتمال‌گرا**^{۱۷} و **رویکرد اختیاری**^{۱۸}. رویکرد جبری بر این باور است که تغییر در منظر و عناصر معماری محیط، به تغییراتی در رفتار، بویژه در رفتار اجتماعی منجر می‌شود. در واقع این

- 1 . Essential striving sentiments
- 2 . Alexander Leighton
- 3 . Hierarchy of human needs
- 4 . Abraham Maslow

۵- تعاملات اجتماعی، رابطه اجتماعی، رفتار اجتماعی، فعالیت جمعی Social interaction

6- Stimulation

۷- این موارد در نظریه‌های مربوط به علوم رفتاری، مهمترین عوامل کنترل‌کننده‌ی رفتار محسوب می‌شوند، و به نوعی در حیطه‌ی محیط‌های اجتماعی، روانشناختی و رفتاری قرار دارند (جان لنگ، ۸۷ تا ۱۱۴، ۱۳۸۸).

۸- قابلیت محیط یعنی هر محیط ساخته شده واجد مجموعه‌ای از امکانات برای فعالیتهای انسانی است، که بسته به چگونگی پیکره بندی، می‌تواند از بعضی رفتارها حمایت کند و بعضی دیگر را محدود سازد (جان لنگ، ۹۲، ۱۳۸۸).

9 . Likert scale

10 . Correlation

۱۱- فضاهای مشاع در مجتمع‌های مسکونی که عموم ساکنان می‌توانند در آنها حضور یابند و از امکانات موجود در آنها استفاده کنند.

۱۲- تعریف مورد نظر از مجتمع مسکونی: مجموعه‌ای متشکل از تعدادی واحد مسکونی یک طبقه و همسطح، یا چند طبقه است که با ورودی، خیابان یا محوطه‌ی مشترک به یکدیگر متصل می‌شوند (اردلان و دیگران، ۵۳، ۲۰۰۹-۱۹۷۶).

که تقریباً حالتی اجباری دارند مثل رفت و آمدهای روزانه (رفتن به محل کار، خرید و غیره). فعالیت‌های انتخابی در شرایطی صورت می‌پذیرند که تمایل به انجام آنها و نیز شرایط محیطی مساعد وجود داشته باشد (نشستن، بازی و غیره). فعالیت‌های اجتماعی آن دسته از فعالیت‌هایی هستند که بیش از هر چیز وابسته به حضور دیگران در فضای عمومی‌اند (تماشا کردن دیگران، صحبت کردن و غیره) (یان گل، ۱۳۸۷، ص ۳).

۳- چهارچوب نظری و روش انجام تحقیق

از آنجایی که ارتباط دو سویه بین طراح و کاربر، روش و رفتار مناسبی در تعامل میان آن دو می‌باشد، نوع نگاهی که در رویکرد جبری (یعنی رویکردی که صرفاً محیط را در جهت دهی به الگوی رفتاری موثر می‌داند) از یک سو، و اختیارگرایی (یعنی رویکردی که محیط را در جهت دهی به الگوی رفتاری یا نوع فعالیت‌هایی که از افراد در آن محیط مشاهده می‌شود) از سوی دیگر، وجود دارد، حذف این تعامل است. لذا با استناد به مطالعات انجام شده ضمن کنار گذاشتن رویکردهای مذکور، رویکرد مناسب در این ارتباط فراهم آوردن امکان انجام فعالیت‌های

شکل ۱. نقش طراح و مردم در رویکردهای چهارگانه رابطه محیط و رفتار؛ ماخذ: نگارندگان.

رویکرد برای سرشت انسانها در شکل دهی به رفتارها نقش کمتری قائل شده است تا تربیت، که به این دلیل چندان قابل دفاع نیست. در مقابل رویکرد اختیاری نقشی برای محیط در رفتار افراد قائل نمی‌شود، که این رویکرد هم بدلیل وجود برخی محدودیتهای جدی موثر بر رفتار مثل ویژگیهای زیست شناختی، منطقی بنظر نمی‌رسد. رویکرد امکان گرا محیط را تامین کننده رفتار انسان و کمی بیشتر از آن می‌داند. این رویکرد، محیط را شامل مجموعه‌ای از فرصتهای رفتاری می‌داند که بر طبق آن ممکن است رخ دهد یا رخ ندهد. اما اختیارگرایی به عدم قطعیت نظام وقوع رفتارهای انسان و محیط عمل طراحان معتقد است، ولی فرض می‌کند که اساس رفتار انسان متغیر نیست (جان لنگ، ۱۳۸۸، ص ۱۱۴).

۲-۲- «فضاهای عمومی» و فعالیت های

جمعی^{۲۱}: فضاهای عمومی به عنوان بخش هایی از محیط مصنوع می‌توانند به نیازهای اساسی استفاده کنندگان خود پاسخ دهند و با جلب مردم به خود سبب ایجاد تعلق خاطر و سرزندگی محیط شده و در خلق محیط مسکونی مطلوب نقش مهمی ایفا کنند. اما از آنجایی که اغلب در برنامه ریزی و طراحی، بدون در نظر گرفتن گستره‌ی فضاهای جمعی ساکنان، صرفاً احجامی بدون توجه به نیاز کاربران خلق می‌شود، بیشتر فضاهای عمومی (جمعی) رضایت ساکنان را برآورده‌نساخته و برای آنها محیط‌های ناامن و ناخوشایند پدید آورده‌اند (بیر و هیگینز، ۱۳۸۱، ص ۲۰۹). شناخت این فضاها مستلزم شناخت فعالیت‌هایی است که در آنها صورت می‌گیرد. فعالیت‌های بیرونی در فضاهای عمومی در ساده‌ترین حالت به سه دسته **فعالیت‌های ضروری^{۲۲}**، **فعالیت‌های انتخابی^{۲۳}** و **فعالیت‌های اجتماعی^{۲۴}** قابل تقسیم هستند. فعالیت‌های ضروری آنهایی هستند

13. Spatial behavior

14. Schemata

۱۵- در مورد چگونگی شکل گیری این طرحواره ها یا تصاویر ذهنی نظریات مختلفی از جمله فطرت گرایی (Nativist) و تجربه گرایی (Empiricism) مطرح شده است. بر اساس این نظریات، منشاء این طرحواره ها را می توان تا حدودی فطری و تا حدودی آموختنی یعنی بر مبنای تجربه دانست که پیوند میان ادراک و شناخت را برقرار ساخته و در نهایت رفتار فضایی را هدایت می کنند (جان لنگ، ۸۷ تا ۱۱۴، ۱۳۸۸).

16. Deterministic approach

17. Possibilistic approach

18. Probabilistic approach

19. Free-will approach

20. Communal space

21. Communal activities

22. Necessary activities

23. Optional activities

24. Social activities

کند، تاکید دارد. فراهم آوردن این شرایط نیازمند شناخت فعالیت‌های مذکور و نیز شناخت موارد یا فاکتورهایی است که قابلیت برانگیزنده یا محرک بودن به محیط را می‌دهند.

با توجه به محدوده‌ی این تحقیق، که تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی یک مجتمع مسکونی را مورد مطالعه قرار می‌دهد، مطالعات و بررسی‌های مورد نظر به شناخت فعالیت‌هایی که می‌توانند در این فضاها رخ دهند و نیز فاکتورهایی که قابلیت محیط را در جذب افراد برای حضور در این فضاها به عنوان مقدمه‌ی شکل‌گیری فعالیت‌های جمعی، افزایش می‌دهند اختصاص می‌یابد. برای این منظور ابتدا از طریق مطالعات کتابخانه‌ای فعالیت‌هایی که می‌توانند منجر به ایجاد تعاملات مذکور شوند دسته بندی شد و سپس برای شناخت محرک‌ها یا فاکتورهایی که زمینه را برای فعالیت‌های مذکور فراهم می‌آورند، دو مجتمع به عنوان نمونه، از طریق مشاهدات میدانی و طرح پرسشنامه و مصاحبه با ساکنان، مورد مطالعه قرار گرفتند. سپس داده‌های حاصل از این مشاهدات بوسیله **طیف لیکرت^{۲۵}** ارزشگذاری شده و نتایج حاصل با **روش همبستگی^{۲۶}** مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

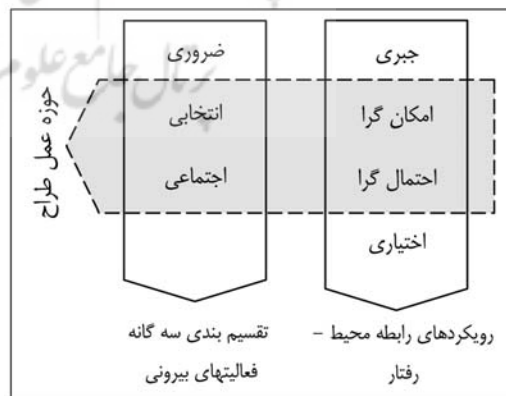
۳-۱- دسته بندی فعالیت‌های جمعی در فضاهای عمومی یک مجتمع مسکونی:

فعالیت‌های انسان معلول نیازهای اوست. فضاهای عمومی باید به گونه‌ای طراحی شوند که پاسخگوی نیازهای متنوع گروه‌های مختلف اجتماعی در همه‌ی رده‌های سنی باشند (Gehl Architects, ۲۰۰۲, ۱۰). برقراری رابطه‌ی اجتماعی از ملزومات زندگی جمعی است که یکی از همین نیازها محسوب می‌شود. ارتباط اجتماعی از طریق فعالیت‌های متنوعی در محیط صورت می‌پذیرد که مهمترین آنها عبارتند از:

۱. گفت و شنود: یکی از علایق اساسی افراد، توجه به افراد در محیط است. آنها گاهی اوقات دوست دارند دیدار، گفت و شنود، مراسم عمومی و بازی جمعی داشته باشند و مکان‌های بدون مردم افراد را به وحشت

مورد نظر توسط طراح و کاربر در نتیجه افزایش احتمال انجام آن عمل است. بدین صورت، به نوعی یک ارتباط دو سویه بین طراح و کاربر بوجود می‌آید که می‌توان از آن در جهت دهی یا تقویت الگوهای رفتاری مطلوب در یک محیط نیز استفاده کرد (شکل شماره ۱).

از طرفی، بروز تعاملات اجتماعی یا فعالیت‌های جمعی که موضوع مورد بحث در این پژوهش است، وابسته به **حضور** افراد در فضای عمومی است که مطابق تقسیم بندی سه گانه یان گل، از فعالیت‌های بیرونی، حضور افراد در این فضاها، یک امر انتخابی و اختیاری محسوب می‌شود و بخشی از آن وابسته به کیفیت محیط مصنوع است. با مقایسه این تقسیم بندی و رویکردهای چهارگانه رابطه محیط- رفتار، نقش طراح محیطی در فراهم آوردن زمینه برای فعالیت‌های انتخابی و اختیاری کاربران، مشخص می‌شود. بر این اساس، حوزه عمل طراح تنها محدود به فراهم آوردن **شرایط لازم** برای وقوع فعالیت‌های مذکور است، زیرا اگر در جایی قابلیت‌های لازم وجود نداشته باشد رفتاری واقع نمی‌شود و همچنین اگر محیطی قابلیت تامین رفتاری را داشته باشد، لزوما رفتار به وقوع نمی‌پیوندد. با این تفسیر، محدوده‌ای که طراحان در فرآیند طراحی باید روی آن تمرکز کنند مطابق شکل شماره ۲ خواهد بود که بر نقش برانگیزنده یا تحریک کننده‌ای که طراح می‌تواند برای وقوع رفتار یا فعالیتی که ضروری نیست در محیط ایجاد

شکل ۲. نقش طراح در ارتباط با فعالیت‌های سه گانه و رویکردهای چهارگانه در مورد رابطه‌ی محیط- رفتار؛ ماخذ: نگارندگان.

می‌اندازد (نوذری، ۱۳۸۳، ص ۴۸).

۲. دیدار: یکی از فعالیت‌های اجتماعی تماس و دیدار بین افراد و گفتگو و تبادل افکار بین آنهاست. در اینجا دیدار به مفهوم ملاقاتی است که از قبل برای آن برنامه‌ریزی شده و پس از انتظار در فضای خاصی صورت می‌گیرد (نسبی، ۱۳۸۵، ص ۳۳).

۳. آمد و شد: وجود دسترسی‌های ساده به فضاهای عمومی در محیط مسکونی موجب جذب افراد و فعالیت‌ها به محیط می‌شود. پیاده‌روی عمده‌ترین آمد و شد در محیط‌های مسکونی است که ضمن به ارمغان آوردن سلامتی و نشاط برای افراد، به فضاهای عمومی یا جمعی در محیط مسکونی جنب و جوش و حرکت می‌بخشد و فعالیت‌هایی از قبیل دیدار و گفت و شنود را در این فضاها خوشایندتر کرده و مورد استقبال ساکنان قرار می‌گیرد (نوذری، ۱۳۸۳، ص ۴۸).

۴. مراسم عمومی: بعضی از مراسم و آداب اجتماعی و مذهبی می‌توانند در فضاهای عمومی صورت گیرند مثل جلسات مشترک ساکنان، جشن‌ها و مراسم مذهبی

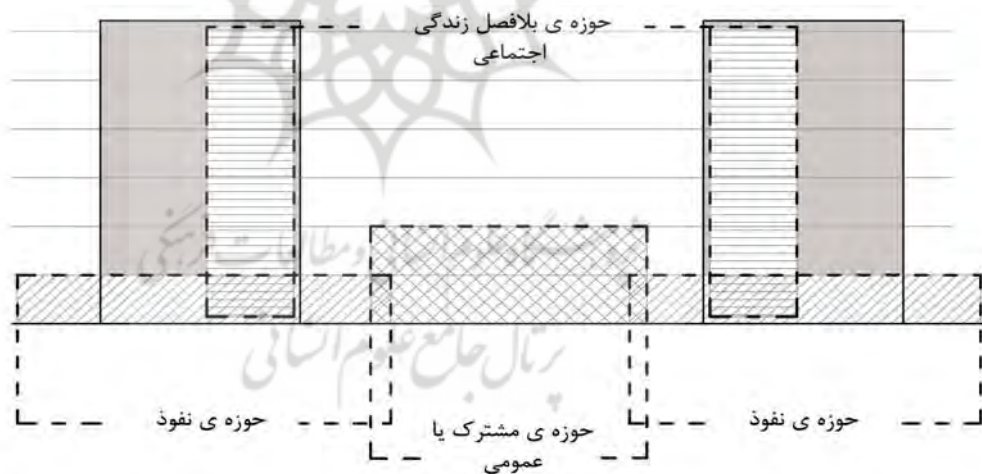
(مصاحبه با ساکنان نمونه‌های مورد مطالعه).

۵. بازی: یکی از فعالیت‌های متداول برای اغلب گروه‌های سنی بازی است. این فعالیت از بازی کودکان زیر نظر خانواده در محیط مسکونی آغاز شده و تا بازی افراد بزرگسال در مکان‌های عمومی تر گسترش می‌یابد (نسبی، ۱۳۸۵، ص ۳۱).

۶. ورزش: نوعی فعالیت فیزیکی که بستگی به تمایل فرد، وضعیت جسمانی و هدف نهایی وی از ورزش دارد. طراحی فضاها و امکانات ورزشی باید متناسب با محیط و شرایط آن باشد تا حرکات ساده نرمشی، پیاده روی، شطرنج و غیره در آن صورت گیرد (Barton, ۲۰۰۳, ۱۱۰).

۷. تفریح: هرگونه فعالیتی را که با قصد برطرف کردن نیاز اوقات فراغت صورت می‌گیرد. هر تفریحی در این زمان انجام می‌گیرد ولی همه‌ی اوقات فراغت صرف تفریح نمی‌شود (نوذری، ۱۳۸۳، ص ۴۰).

برخی از این فعالیت‌ها در عین ساده بودن، خاص‌تر هستند، مانند راه رفتن، ایستادن و نشستن و همچنین

شکل ۳. حوزه بندی فضاهای عمومی یا جمعی در یک مجتمع مسکونی؛ ماخذ: نگارندگان.

۲۵- سیستم ارزشگذاری برای امتیازدهی به واگویه‌ها به منظور مقایسه یا اولویت بندی آنها. پاسخها در این طیف برحسب نوع گویه‌ها به پنج دسته تقسیم می‌شوند (به عنوان مثال: خیلی خوب-خوب-متوسط-بد-خیلی بد، یا خیلی زیاد-زیاد-متوسط-کم-خیلی کم).

۲۶- یکی از روش‌های بسیار متداول در تحقیقات توصیفی است که به بررسی روابط دو متغیر می‌پردازد. در مطالعاتی که بمنظور تدوین فرضیه و یا آزمون آن تدوین شده‌اند می‌توان از روش همبستگی استفاده نمود. برای محاسبه همبستگی بین دو متغیر از ضریب همبستگی استفاده می‌شود، چون ممکن است متغیرهای تحقیق از نوع مقیاس‌های مختلف اندازه‌گیری (اسمی، رتبه‌ای، فاصله، نسبی) باشد. بنابراین برای محاسبه میزان ارتباط بین دو متغیر از ضرایب مختلف همبستگی استفاده می‌گردد. ضریب همبستگی بین +۱ تا -۱ در تغییر است. برای مطالعه بیشتر در این مورد و مورد قبل رجوع شود به گال، مردیت، بورگ، والتر، گال، جویس (۱۳۸۹) و مردیت گال، والتر بورگ و جویس گال (۱۳۸۹).

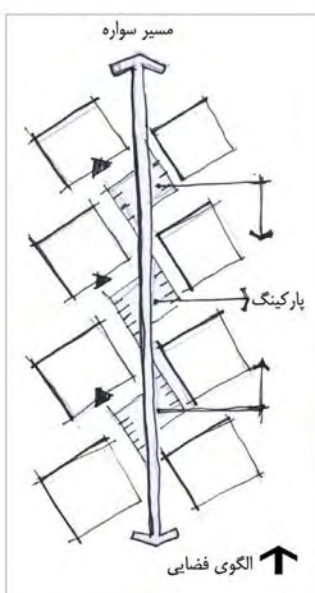
دیدن و گفتگو کردن. این فعالیت‌های پایه به عنوان نقطه شروع در نظر گرفته می‌شوند و در ادامه برای طیف وسیعی از دیگر فعالیت‌ها مانند بازی، ورزش و فعالیت‌های اجتماعی و غیره، بستر رشد و گسترش فراهم می‌کنند (یان گل، ۱۳۸۷، ص ۱۲۴). انجام شدن این فعالیت‌ها در فضای عمومی در گرو قابلیت محیط در جذب افراد و افزایش تمایل آنها به حضور در این فضاهاست. این فعالیتها را می‌توان در قالب فعالیت‌های سه گانه مطرح شده توسط یان گل که پیش‌تر اشاره شد، به صورتی که در شکل ۳ (صفحه قبل) نشان داده شده، در محدوده‌ی یک مجتمع مسکونی حوزه بندی کرد. در این حوزه بندی، **حوزه بلافصل و حوزه نفوذ** شامل بخشی از فضای بلوک‌ها می‌باشد که روابط اجتماعی در آن در قالب فعالیت‌های اجباری و در حین آمد و شد روزانه به وقوع می‌پیوندد، **حوزه مشترک یا عمومی** نیز فضایی را در بر می‌گیرد که حضور و فعالیت در آنها به قابلیت آن فضاها در جذب افراد بستگی دارد و فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی می‌توانند در آنها واقع شوند. در ادامه برای بررسی عوامل متعددی که در فراهم کردن این قابلیت موثرند به مطالعه روی نمونه‌هایی که پیش‌تر اشاره گردید، پرداخته شد.

۳-۲- مطالعات موردی

۳-۲-۱- معرفی نمونه‌ها: نمونه های موردی برحسب اینکه دارای سطوح متفاوتی از قابلیت محیط برای جذب ساکنان با توجه به فاکتورهای موثر مذکور، باشند در دو سطح پیش فرض پایین تر از متوسط و بالاتر از متوسط به شرح زیر انتخاب شده‌اند:

– **مجتمع مسکونی کوثر:** این مجتمع با مساحتی حدود ۵۴۵۲۰ مترمربع و سطح اشغال تقریبی ۳۰ درصد شامل ۱۵ بلوک مسکونی و یک بازارچه کوچک می‌باشد. سطح باقیمانده نیز تقریباً بطور کامل به مسیرهای سواره و پارکینگ اختصاص یافته است. ساختار جمعیتی مجتمع کوثر نیز با توجه به قیمت خرید و اجاره واحدهای مسکونی آن شامل طبقات متوسط و متوسط به بالا می‌باشد.

طی بازدیدهایی که در مراحل زمانی مختلف (اوقات تعطیل و غیر تعطیل^{۳۷}) از این مجتمع صورت گرفت، فضاهای عمومی این مجتمع در اوقات فراغت یا ایام تعطیل و نیز اوقات کاری یا ایام غیر تعطیل، خالی از حضور ساکنان است. با توجه به سرانه بسیار کم فضاهای عمومی در این مجتمع، شاهد تعداد زیادی بلوک آپارتمانی مرتفع و مسیرهای بین آنها هستیم که کاملاً به عبور سواره و

شکل ۴. مجتمع مسکونی کوثر: محدود شدن فضاهای عمومی بین ساختمانها به مسیرهای سواره شده، فقدان تنوع کاربری و شکلی، فضاهایی بی‌روح و کسل کننده؛ منبع: نگارندگان، عکاسی در محل.

۳۷- برای اوقات تعطیل بازدید در عصر یک روز کاری و نیز تعطیلات آخر هفته انجام شد. همچنین برای اوقات غیر تعطیل، بازدیدی در صبح یک روز عادی صورت گرفت.

کاربری‌های متنوع و غیره)، پیش فرض در انتخاب این مجتمع، **قابلیت نسبتاً خوب محیط برای جذب افراد** جهت حضور آنها در فضاهای عمومی می‌باشد.

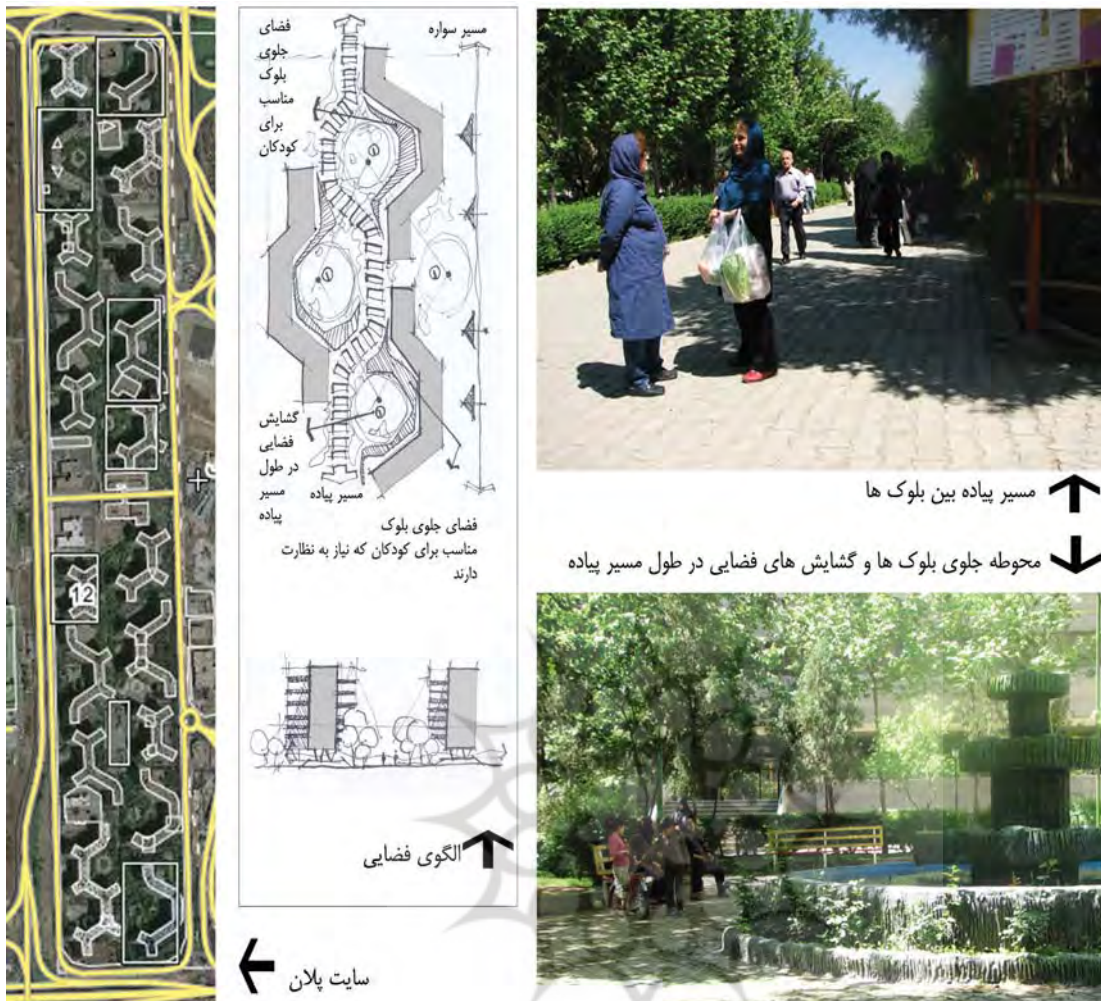
فضایی برای پارکینگ اختصاص یافته است و ساکنان نیز جز در زمان رفت و آمدهای ضروری در این فضاها حضور پیدا نمی‌کنند. این مسئله، فضاهای عمومی این مجتمع را به فضاهایی بی روح، یکنواخت و کسل کننده تبدیل کرده است. برحسب مشاهدات مذکور، این مجتمع با فرض **قابلیت نسبتاً ضعیف محیط برای جذب افراد** و در نتیجه **حضور کم** آنها در فضاهای عمومی انتخاب شده است.

شکل ۵. مجتمع مسکونی کوثر: تراکم بیش از حد ساختمانی در یک زمین محدود و بلا استفاده بودن فضاهای بینابینی جز برای رفت و آمد و پارک اتومبیل؛ منبع: Google Earth و عکاسی در محل.

۳-۱-۲- **شناخت فاکتورهای موثر در قابلیت محیط:** برای شناخت این فاکتورها به عنوان محرکی برای جذب افراد به فضاهای عمومی، ابتدا با تدوین پرسشنامه‌ای از ساکنان دو مجتمع در رابطه با فاکتورهای مورد نظرشان در افزایش سطح کیفی فضاهای عمومی یک مجتمع مسکونی سوال شد. تنظیم سوالات در این پرسشنامه به گونه‌ای بود که ساکنان بتوانند ضمن نام بردن این فاکتورها، نظر خود در مورد عوامل موثر در تحقق هر یک از فاکتورهایی که نام بردند، نیز بیان کنند. پس از جمع آوری پاسخ‌ها و حذف موارد مشترک، به مطالعه راجع به عوامل موثر در تحقق فاکتورهایی که ساکنان اشاره کردند پرداخته شد تا با دسته‌بندی کامل تری از آنها، پرسشنامه‌ی دیگری برای ارزشگذاری فاکتورهای مذکور در دو مجتمع از طریق امتیاز دهی عوامل تعیین کننده‌ی هر فاکتور بوسیله طیف لیکرت

- فاز دوم شهرک اکباتان: این فاز با مساحتی حدود ۴۹۸۶۸۴ مترمربع و سطح اشغال تقریبی ۳۵ درصد شامل ۱۹ بلوک مسکونی، ۳ بازارچه و ۴ مدرسه است. ساکنان آن نیز با توجه به قیمت خرید و اجاره واحدها شامل طبقات متوسط، متوسط به بالا و مرفه می‌باشد. طی بازدیدی که در مراحل مختلف از این مجتمع صورت گرفت (اوقات یا ایام تعطیل و غیر تعطیل) مشاهده شد که بسیاری از اهالی برای انجام فعالیت‌هایی از قبیل ورزش و پیاده روی، خرید، بازی، دور هم نشینی و گپ و گفتگو در این فضاها حضور پیدا می‌کنند. حضور ساکنان در فضاهای عمومی این مجتمع خصوصاً در زمان مربوط به اوقات فراغت روزانه (خارج از ساعات کاری) و تعطیلات آخر هفته سرزندگی محسوسی به این فضاها می‌بخشد. مطابق این مشاهدات و با توجه به سرانه فضاهای عمومی و ساختار کالبدی آن (فضاها و

شکل ۶. فاز دوم شهرک اکباتان: سرانه مناسب فضاهای عمومی، سیما و منظر جذاب با فضای سبز و المانهای معماری؛ منبع: Google Earth و عکاسی در محل.

شکل ۷. فاز دوم شهرک اکباتان: کاربریهای متنوع و امکان انجام فعالیتهای گوناگون مثل پیاده روی، بازی، خرید و دور هم نشینی و در نتیجه ایجاد فضاهایی پویا و سرزنده؛ منبع: Google Earth و عکاسی در محل.

تدوین شود. با توجه به نتایج پرسشنامه‌ی مرحله اول و مطالعات پیرامونی آن، مهمترین این فاکتورها در مقیاس یک مجتمع مسکونی، عبارتند از:

۳-۱-۲-۱- تنوع و سازگاری: خصلت‌های ساکنین مجموعه‌های زیستی و فعالیت‌های آنها بعنوان دو عامل مهم در کیفیت زندگی محسوب می‌شوند. هر دوی این عوامل به تبعیت از شرایط مختلف، تنوع لازم را دارا بوده و در طول زمان نیز در حال تغییرند. لذا شرایط کالبدی فضاها عمومی باید به گونه‌ای باشد که ضمن سازگاری با این تغییرات، نیازهای متنوع را پاسخ دهند (Wheeler, 199, 2004). به همین منظور، فضاها عمومی باید شامل نوعی طیف جاذبه‌ها شوند که به محیط مسکونی دوخته شده و هریک نیاز مخاطبان خاص خود را تامین می‌کند (بتتلی، ۱۳۸۲، ص ۸۳). براین اساس و با توجه به اظهارات ساکنان نمونه‌های مورد مطالعه می‌توان مواردی از قبیل: **تطابق با نیازهای گروه‌های سنی و جنسی مختلف** (Introduction to Residential Layout, 2007, 203-230)، **قابلیت استفاده در ساعات مخالف شبانه روز، امکان استفاده در شرایط مختلف جوی و اشکال فضایی مختلف** را بعنوان معیارهای تنوع و سازگاری فضاها عمومی در یک مجتمع نام برد.

۳-۱-۲-۲- سرزندگی^{۲۸}: سرزنده بودن فضاها عمومی، گویای **جاذبه نسبی** آن برای کاربری و کاربرانش است. سرزندگی بیش از هر چیز وابسته به **حضور افراد** و تبادل فعال آنها با دیگر ساکنان است که موجب لذت بردن از محیط مسکونی و تعلق خاطر به آن می‌شود (South Sydney City Council, 1997, 12).

علاوه بر حضور، برخی ویژگی‌های کالبدی محیط تاثیر بسزایی در سرزندگی آن دارند که از مهمترین آنها، **فضاهای سبز و عناصر یا المان‌های جذاب معماری** (از جمله آب نماها، نورپردازی، مجسمه‌ها، آثار هنری و فضاهایی با فرم خاص) می‌باشند. این موارد ضمن خوانا کردن و هویت بخشی به فضاها، می‌توانند موجب نقش انگیزی و تعلق خاطر به فضا نیز شوند (Introduction to Residential Layout, 2007, 203-

230).

۳-۱-۲-۳- **تراکم و ظرفیت حداکثر**: تراکم مفهومی است که در انواع مفاهیم و واژه‌های مختلف خود (تراکم جمعیتی، ساختمانی، مسکونی، خالص و ناخالص) و در سطوح مختلف کالبدی- فضایی، از موضوعات و شاخصه‌های تعیین کننده است. تراکم دارای یک رابطه‌ی علی و معلولی با عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی است و پایه مباحث سیاستگذاری و برنامه‌ریزی محسوب می‌شود (عزیزی، ۱۳۸۲). ادراک از تراکم کم و زیاد در محیط‌ها با خصوصیات متفاوت، می‌تواند مختلف باشد (Wheel-er, 2004, 190). هرچه مقیاس محدوده‌ها و فعالیت‌ها کوچکتر شوند، آثار تراکم بر بافت کالبدی- فضایی آنها و نیز زندگی مردم محسوس‌تر خواهد بود. بر این اساس، موضوع تراکم در مقیاس یک مجتمع مسکونی در مقایسه با سطوح بالاتر از خود (محله، شهر، ناحیه و غیره) قابل تامل بیشتر و نیازمند بررسی دقیق‌تر است. (عزیزی، ۱۳۸۲) از جمله موضوعات مهمی که در ارتباط مستقیم با تراکم بوده و تاثیر بسزایی در کیفیت زندگی در مقیاس یک مجتمع مسکونی دارد ظرفیت حداکثر است. ظرفیت حداکثر که از موارد کلیدی در فرآیند برنامه‌ریزی محسوب می‌شود، شامل شناخت و ارزیابی موارد بسیاری است که در محدوده‌ی این پژوهش مواردی از قبیل: **میزان کفایت و پاسخگویی خدمات و قابلیت جایگزینی خدمات** (Barton, 2003, 207) مدنظر می‌باشد.

۳-۱-۲-۴- ایمنی^{۲۹}: از عوامل مهم ایجاد آسایش برای ساکنان در فضاها عمومی و در نتیجه تمایل و یا عدم تمایل آنها به حضور در این فضاها ایمن بودن آنهاست. ایمنی بیشتر به آسایش فیزیکی مانند **نحوه تفکیک مسیرهای سواره و پیاده، شکل و فرم اجزاء، جنس مصالح و قابل استفاده بودن برای افراد مختلف در زمان‌های مختلف** مربوط است (Introduction to Residential Layout, 2007).

۳-۱-۲-۵- امنیت: علاوه بر ایمنی، امنیت نیز از عوامل موثر در احساس آسایش در فضاهاست که بیشتر به جنبه‌های روانی آسایش (یا به عبارتی آسودگی خاطر) از قبیل **قابلیت نظارت بر فضاها، کنترل عبور و مرور غریبه‌ها و امکان بروز جرم و بزه** اشاره می‌کند (Introduction to Residential Layout, 2007, 203-230).

در ادامه، در پرسشنامه‌ی مرحله‌ی دوم از ساکنان خواسته شد که مطابق طیف لیکرت، فاکتورها و عوامل آنها را از رده‌ی خیلی بد تا خیلی خوب ارزشگذاری کنند. برای این منظور سوالات در قالب فرمی منطبق بر این طیف در اختیار آنها قرار گرفت که نمونه‌ای از آن در بخش ضمیمه آمده است (جدول شماره ۷). همانطور که اشاره شد طیف مذکور در دسته‌های ۵ تایی از رده خیلی بد تا خیلی خوب ارزشگذاری شد. در این حالت، عرض فواصل برابر است با تفاضل سری تقسیم بر تعداد دسته‌ها که برای مقایسه میانگین ریاضی طیف لیکرت استفاده می‌شود. بنابراین در اینجا عرض فواصل به صورت $4/5 = 0.8$ برای مقیاس لیکرت محاسبه شده است. این فواصل در جدول شماره ۱ نشان داده شده است و داده‌ها نیز بر اساس این مقیاس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است (Azemati et al., 2011, 54).

۴- یافته‌ها و نتایج

در این قسمت بعد از استخراج داده‌های حاصل از فرم‌های پرسشنامه و محاسبه میانگین وزنی به کمک طیف لیکرت، هر یک از فاکتورهای مورد بررسی در نمونه‌ها ارزشگذاری شدند که نتایج آنها در جداول شماره ۳ و ۴ ارائه شده است. مطابق نتایج حاصل از ارزشگذاری مذکور، هر چند بحث مهم امنیت به علت عدم کنترل عبور و مرور افراد غیر ساکن در این مجتمع، مورد غفلت واقع شده است، ولی با توجه به حضور اهالی برای فعالیت‌هایی از قبیل ورزش، گپ و گفتگو و خرید از بازارچه در فضاهایی با المانها و پوشش گیاهی مناسب، شاهد سرزندگی و ایمنی در شهرک اکباتان هستیم و تنوع و سازگاری و تراکم و ظرفیت حداکثر نیز در حد قابل قبولی در شهرک اکباتان تامین شده است و کیفیت فضایی مذکور بستر مناسبی را برای انجام فعالیت‌های انتخابی و اختیاری اهالی فراهم آورده است. در مقابل، در حالی که امنیت در مجتمع کوثر به خوبی تامین شده است، در اثر عدم تفکیک مسیر سواره و پیاده و عدم توجه به فضاهای عمومی و تجهیزات مورد نیاز، تراکم و ظرفیت حداکثر و نیز ایمنی شرایط مناسبی ندارند و ساکنان جز در حین آمد و شدهای روزانه، در این فضاها حضور نمی‌یابند.

جدول ۱. ارزشگذاری متغیرها به روش لیکرت؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

طیف ارزیابی متغیرها کیفی / کمی / اولویت	خیلی بد / خیلی کم / اولویت پنجم	بد / کم / اولویت چهارم	متوسط / اولویت سوم	خوب / زیاد / اولویت دوم	خیلی خوب / خیلی زیاد / اولویت اول
وزن طیف	۱	۲	۳	۴	۵
حدود میانگین وزنی	۱-۱/۸	۱/۸۱-۲/۶	۲/۶۱-۳/۴	۳/۴۱-۴/۲	۴/۲۱-۵

در ادامه این نتایج با نتایج حاصل از پرسش در رابطه با میزان حضور افراد در فضاهای عمومی مجتمع‌شان که در جدول شماره ۶ ارائه شده است مورد مقایسه قرار گرفت (شکل شماره ۸).

مطابق مقایسه انجام شده (شکل شماره ۸)، با توجه به شرایط کیفی بهتر اغلب فاکتورهای مورد بررسی در مجتمع اکباتان نسبت به مجتمع کوثر، میزان حضور

همچنین برای بررسی تاثیرات قابلیت محیط بر میزان حضور افراد در محیط، از ساکنان هر دو مجتمع در مورد میزان حضورشان در فضاهای عمومی مجتمع‌شان سوال شد (نمونه فرم در قسمت ضمایم و در جدول شماره ۷ آورده شده است) تا پاسخ‌ها با نتایج حاصل از ارزشگذاری فاکتورهای موثر در افزایش قابلیت محیط مورد مقایسه قرار گیرد.

جدول ۲. ارزشگذاری داده های پرسشنامه ها مطابق روش لیکرت و تحلیل کیفی (نتایج مربوط به مجتمع کوثر)؛
 ماخذ: یافته های تحقیق.

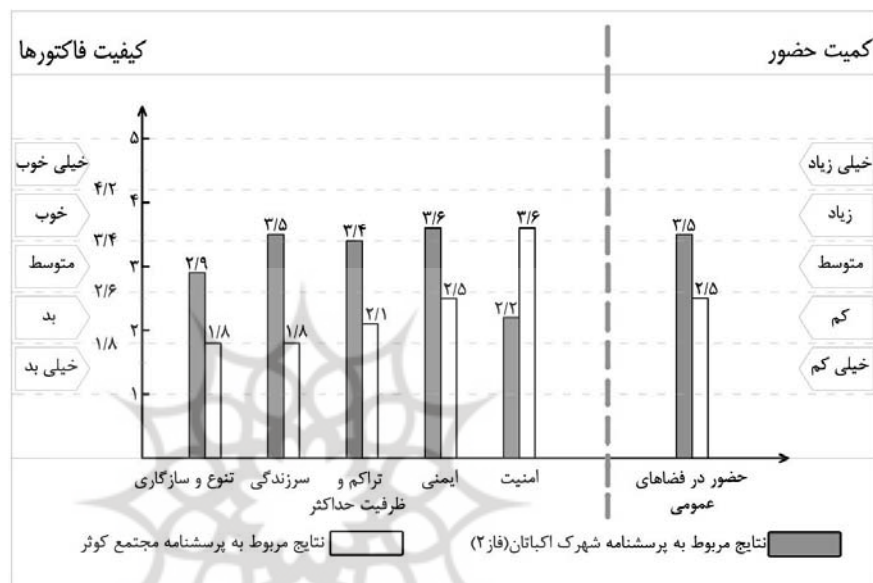
نتایج مصاحبه با ساکنان و بازدید از محل	میانگین کل		میانگین		فاکتورهای موثر در افزایش قابلیت محیط برای جذب افراد	
	طیف لیکرت	وزنی	طیف لیکرت	وزنی		
- تنوع فضایی و کاربری حداقل که برای هیچکدام از گروه های سنی و جنسی جذابیت حضور ایجاد نمی کند. - فضاهای عمومی که بتوان در آنجا توقف کرد فقط به فضای بسته لابی های ورودی محدود است و فضای بیرونی کاملاً به مسیر سواره و پارکینگ اختصاص دارد و صرفاً بعنوان دسترسی عمل می کند. - در شرایط جوی نامساعد فضاهای عمومی بیرونی بواسطه نداشتن عناصری برای محافظت از بارش و یا تابش قابل استفاده نیست.	خیلی بد	۱/۸	بد	۱/۹	تطابق با نیازهای گروه های سنی مختلف	تنوع و سازگاری
			خیلی بد	۱/۷	تطابق با نیازهای گروه های جنسی مختلف	
			بد	۱/۹	قابل استفاده در ساعات مخالف شبانه روز	
			خیلی بد	۱/۸	قابل استفاده در شرایط مختلف جوی	
			خیلی بد	۱/۶	اشکال فضایی و کاربری های مختلف	
- مجموعه ای از چند برج که فضای خالی بین آنها نیز بطور کامل به مسیر سواره و پارکینگ اختصاص یافته، جایی برای عناصر جاذب بعنوان انگیزشی برای حضور نگذاشته است و افراد ساکن فقط در رفت و آمدهای روزانه بعنوان فعالیتی اجباری در آن دیده می شوند.	خیلی بد	۱/۸	بد	۱/۹	حضور افراد	سرزندگی
			خیلی بد	۱/۵	المانهای جذاب معماری و منظر	
			خیلی بد	۱/۸	فضای سبز	
- نیاز ساکنان فقط در حد یک واحد مسکونی برای زندگی دیده شده است و به سطح فضاهای عمومی و تجهیزات آن توجهی نشده است.	بد	۲/۱	بد	۲/۲	تجهیزات و امکانات	تراکم و ظرافت حداکثر
			بد	۱/۹	سطح فضای اختصاص داده شده	
- نحوه تفکیک مسیر سواره و پیاده مناسب نیست خصوصاً برای کودکان و سالمندان	بد	۲/۵	بد	۲/۴	عدم تداخل مسیر سواره و پیاده	ایمنی
			متوسط	۲/۷	جنس مصالح	
			بد	۲/۴	شکل اجزا برای هر کاربری	
- سطح کیفی خوب این فاکتور بیشتر بواسطه ی کنترل عبور و مرور افراد غیر ساکن در مجتمع و حضور نگهبانان است.	خوب	۳/۶	خوب	۳/۷	کنترل عبور و مرور افراد	امنیت
			خوب	۳/۵	امکان نظارت بر فضاها	

جدول ۳. ارزشگذاری داده های پرسشنامه ها مطابق روش لیکرت و تحلیل کیفی (نتایج مربوط به فاز دوم مجتمع اکباتان)؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نتایج مصاحبه با ساکنان و بازدید از محل	میانگین کل		میانگین		فاکتورهای موثر درافزایش قابلیت محیط برای جذب افراد	
	طیف لیکرت	وزنی	طیف لیکرت	وزنی		
- مناسب برای اکثر گروه های سنی جز کودکان. - عدم امکان نظارت مناسب بر فضاها در شب بواسطه نور کم و نیز کنترل ضعیف رفت و آمد غریبه ها ، موجب شده ساکنان علیرغم تمایل و داشتن وقت در فضاها حضور نیابند. - فقدان فضاهای نیمه باز مناسب(مثل آلاچیق و رواق) و عدم حفاظت در برابر نزولات جوی. - وجود کاربری های متنوع مثل پارک، مسیر های پیاده روی ، بازارچه، سالن ورزش، کتابخانه و ...	متوسط	۲/۹	متوسط	۳/۰	تطابق با نیازهای گروه های سنی مختلف	تنوع و سازگاری
			خوب	۳/۵	تطابق با نیازهای گروه های جنسی مختلف	
			بد	۲/۳	قابل استفاده در ساعات مخالف شبانه روز	
			بد	۲/۵	قابل استفاده در شرایط مختلف جوی	
			خوب	۳/۳	اشکال فضایی و کاربری های مختلف	
- حضور ساکنان در فضاهای عمومی خصوصا برای ورزش صبحگاهی و بعد از ساعات کاری (عصرها) برای نشستن و گفتگو و پیاده روی و خرید از بازارچه قابل توجه است.(در روزهای تعطیل میزان حضور بسیار محسوس تر می باشد). - المانها و عناصر جذاب معماری و منظر که نوعی جاذبه و تعلق خاطر ایجاد کند بسیار کم است در حالی که همین تعداد محدود خیلی موثر واقع شده است. - وجود پوشش گیاهی مناسب و کافی ضمن تراوت بخشیدن به فضا، با پنهان کردن نماهای مرتفع آپارتمان ها به نوعی توانسته به تناسبات انسانی فضا و تعدیل دید های تکراری کمک کرده و احساس در طبیعت بودن را بهتر و بیشتر القا کند.	خوب	۳/۵	خوب	۴/۱	حضور افراد	سرزندگی
			بد	۲/۰	المانهای جذاب معماری و منظر	
			خیلی خوب	۴/۳	فضای سبز	
- با توجه به سطح خوب و کافی فضاهای عمومی امکاناتی از قبیل وسایل ورزشی یا مبلمان شهری یا زمین بازی و ... نسبت جمعیت ساکن کم بنظر می رسد و اکثر فضاها با پوشش گیاهی پر شده است.	متوسط	۳/۴	متوسط	۲/۸	تجهیزات و امکانات	تراکم و ظرفیت حداکثر
			خوب	۴/۱	سطح فضای اختصاص داده شده	
- جداسازی مسیر سواره و پیاده جز در مواردی در اثر نبود مانع برای موتور سیکلت و دوچرخه مناسب است. - جنس مصالح و شکل اجزا باتوجه به نیاز کاربران مختلف مناسب می باشد جز سنگفرش مسیرها که در شرایط نامساعد جوی ایجاد مزاحمت می کند.	خوب	۳/۶	متوسط	۳/۴	عدم تداخل مسیر سواره و پیاده	ایمنی
			خوب	۳/۷	جنس مصالح	
			خوب	۳/۶	شکل اجزا برای هر کاربری	
- سطح کیفی بد این فاکتور بیشتر بواسطه ی عدم کنترل عبور و مرور افراد غیر ساکن در مجتمع است.	بد	۲/۲	خیلی بد	۱/۸	کنترل عبور و مرور افراد	امنیت
			بد	۲/۶	امکان نظارت بر فضاها	

جدول ۴. میزان حضور ساکنان نمونه های مورد مطالعه در فضاهای عمومی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

میانگین وزنی	خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم		خیلی کم		طیف لیکرت
	اکباتان	کوثر	اکباتان	کوثر	اکباتان	کوثر	اکباتان	کوثر	اکباتان	کوثر	
۳/۵	۲/۵	۲/۵	۱۱/۶	۲۳/۳	۲۸/۳	۲۳/۳	۱۱/۳	۵۳/۵	۹/۴	۷	میزان حضور در فضاهای عمومی

شکل ۸. میزان حضور ساکنان نمونه های مورد مطالعه در فضاهای عمومی و سطح کیفی معیارهای قابلیت محیط برای افزایش میزان حضور؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

افراد در فضاهای عمومی آن نیز از میزان حضور افراد در فضاهای عمومی مجتمع کوثر بیشتر است. اما جهت تحلیل و بررسی اینکه هریک از فاکتورها بعنوان متغیرهای مستقل تا چه میزان می توانند تغییرات میزان حضور افراد در فضاهای عمومی بعنوان متغیر وابسته را توجیه کنند از روش تحلیل همبستگی با درصد اطمینان

۹۵ استفاده شد. (جدول شماره ۷) با مقایسه ی داده های حاصل از تحلیل همبستگی و نمودار شماره ۱، همبسته بودن سطح کیفی فاکتورهای موثر در افزایش قابلیت محیط برای جذب افراد جهت حضور در فضاهای عمومی مجتمع مسکونی و در نتیجه افزایش احتمال شکل گیری روابط و تاملات بین آنها نتیجه می شود.

جدول ۵. همبستگی بین فاکتورهای موثر در افزایش قابلیت محیط در جذب افراد و میزان حضور آنها در فضاهای عمومی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

متغیرهای مستقل	تنوع و سازگاری	سرزندگی	تراکم و ظرفیت حداکثر	ایمنی	امنیت	
همبستگی با متغیر وابسته (میزان حضور در فضاهای عمومی)	مجتمع کوثر	۸۰٪	۸۷٪	۸۸٪	۸۲٪	۷۱٪
	مجتمع اکباتان	۵۷٪	۸۹٪	۶۹٪	۷۹٪	۷۵٪

به این ترتیب که میزان حضور زیاد ساکنان مجتمع اکباتان در فضاهای عمومی محل زندگیشان با توجه به درصد بالای همبستگی بین فاکتورهای متنوع با میزان حضور ساکنان، تا حد زیادی بوسیله کیفیت نسبتاً خوب این فاکتورها قابل توجیه است. در حالیکه عکس این رابطه در مجتمع کوثر مشاهده می‌شود، یعنی حضور کم ساکنان این مجتمع، مطابق درصدهای حاصل از همبستگی میزان حضور با هر یک از فاکتورهای تعیین کننده ویژگی‌های کیفی محیط، تا حدود زیادی به کیفیت پایین این فاکتورها مربوط می‌شود.

۵- نتیجه گیری و جمع‌بندی

با توجه به نتایج پژوهش حاضر، هر چه فضاهای عمومی در مجتمع‌های مسکونی از کیفیت بیشتر و بالاتری برخوردار باشد، زمینه برای انجام تعاملات اجتماعی در پی انجام فعالیت‌های جمعی از قبیل دیدار، گپ و گفتگو، بازی، ورزش و غیره که پیش‌تر اشاره شد، فراهم شده و فضاهای مذکور در نتیجه‌ی فعالیت‌های فوق‌ضمن تبدیل شدن به مکان، واجد ویژگی سرزندگی و حیات مدنی می‌شود. مطابق یافته‌های این تحقیق، کیفیت محیط کالبدی برای جذب افراد وابسته به وجود فاکتورهایی است که تحقق هر یک از آنها نیز در گروه عوامل متعددی می‌باشد که بخشی از این عوامل به ساختار کالبدی محیط مثل **تنوع و سازگاری کاربری‌ها، ایمنی، امنیت، تراکم و ظرفیت مناسب** مرتبط است. بستر کالبدی در صورت تامین این نیازها و ویژگی کیفی مورد نظر کاربران، می‌تواند نقش کلیدی جهت ایجاد محیطی **سرزنده** و جذاب ایفا نماید. برای تامین کیفیت‌های مورد نیاز، طراح می‌تواند در تعاملی دوسویه با کاربران در فرآیند برنامه‌ریزی و طراحی، فاکتورها و عوامل مذکور را شناسایی و، طرح را در مسیر تحقق آنها، یعنی ایجاد زمینه برای انجام **فعالیت‌های انتخابی و اختیاری** هدایت کند؛ به عبارت دیگر، با ایجاد کیفیات لازم، حداقل شرایط برای امکان انجام **این نوع فعالیت‌ها** و در نتیجه **افزایش احتمال حضور افراد** در محیط به عنوان

نقطه‌ی شروع برای فعالیت‌های مذکور مثل فعالیت‌های جمعی و تعاملات اجتماعی، فراهم می‌شود.

منابع و ماخذ

آربر، آن و هیگینز، کترین (۱۳۸۱) برنامه ریزی محیطی برای توسعه زمین، سید حسین بحرینی، کیوان کریمی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
اردلان، نادر، سرت، خوزه لویس، دوشه، بالکریشنا، صفدی، موشه، کندلیس، خورخه (۱۳۸۸) منشور حقوق اسکان، فریش، فرهپور، نشر یادآور، تهران.
بنتلی، ای ی، آلن، مورین، پال، مک گین، سو، اسمیت، گراهام (۱۳۸۲) محیط‌های پاسخگو، مصطفی بهزادفر، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران.
عزیزی، محمد مهدی (۱۳۸۲) تراکم در شهرسازی: اصول و معیارها در تعیین تراکم شهری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
لنگ، جان (۱۳۸۸) آفرینش نظریه‌های معماری، علیرضا عینی فر، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران.
گال، مردیت، بورگ، والتر، گال، جویس (۱۳۸۹) روشهای تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی، ترجمه احمدرضا نصر، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
گروت، لیندا، وانگ، دیوید (۱۳۸۹) روشهای تحقیق در معماری، ترجمه علیرضا عینی فر، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
گل، یان (۱۳۸۷) زندگی در فضای میان ساختمانها، ترجمه شیما شصتی، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران.
نسبی، فاطمه (۱۳۸۴) مسکن کوچک در مقیاس محله، دفتر مطالعاتی مبانی برنامه‌ریزی و طراحی محیط مسکونی، گروه مطالعات مسکن و توسعه شهری، شرکت سرمایه گذاری ساختمان، تهران.
نوذری، شعله، رفیع زاده، ندا، داعی نژاد، فرامرز (۱۳۸۳) مبانی طراحی فضاهای باز محیط‌های مسکونی متناسب با شرایط سالمندان، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، تهران.

velopment Control Plan, Urban Design, Amendment to DCP', (<http://www.eng.mcmaster.ca/civil/sustain/designparam/dparameter1.htm>)

- Wheeler, Stephen M, (2004) 'Planning for Sustainability', Routledge, London & New York.

ضمیمه

در این قسمت نمونه‌ای از فرم پرسشنامه مرحله‌ی دوم برای ارزشگذاری فاکتورها و عوامل تعیین کننده‌ی هریک بر مبنای طیف لیکرت (جدول ۶) و نیز سوال در رابطه با میزان حضور افراد در فضاهای عمومی مجتمعات (جدول ۷) آورده شده است.

جدول ۶: فرم پرسشنامه در رابطه با ارزشگذاری عوامل تعیین کننده‌ی فاکتورهای موثر در افزایش قابلیت محیط برای جذب افراد

- Azemati, H. R., Bagheri, M., Hosseini, S.B. and Norouzian maleki, S., (2011) 'An Assessment of Pedestrian network in Accessible Neighborhoods: Traditional Neighborhoods in Iran', International Journal of Architectural Engineering & Urban Planning, 21(1), 52-59.

- Barton, H., Grant, M. and Guise, R., (2003) 'Shaping Neighbourhoods: A guide for health, sustainability and vitality', London: Spon Press.

- Biddulph, Mike, (2007) 'Introduction to Residential Layout', Published by Elsevier.

- Gehl Architects APS, (2002) 'Public spaces, public life', (www.gehlarchitects.dk).

- South Sydney City Council, (1997) 'De-

جدول ۶: فرم پرسشنامه در رابطه با ارزشگذاری عوامل تعیین کننده‌ی فاکتورهای موثر در افزایش قابلیت محیط برای جذب افراد

فاکتورهای ارزیابی شده و معیارهای هریک در مقیاس یک مسکونی	خیلی بد	بد	متوسط	خوب	خیلی خوب
تنوع و سازگاری	تطابق با نیازهای گروه های سنی مختلف				
	تطابق با نیازهای گروه های جنسی مختلف				
	قابل استفاده در ساعات مخالف شبانه روز				
	قابل استفاده در شرایط مختلف جوی				
سرزندگی	اشکال فضایی مختلف				
	حضور افراد و استفاده ی آنها از این فضاها				
	المان های جذاب معماری و منظر فضای سبز				
تراکم و ظرفیت حداکثر	پاسخگویی تجهیزات و امکانات				
	پاسخگویی سطح فضای اختصاص داده شده				
ایمنی	عدم تداخل مسیر سواره و پیاده				
	جنس مناسب مصالح				
	شکل مناسب اجزا برای کاربری های مختلف				
امنیت	کنترل عبور و مرور افراد				
	امکان نظارت بر فضاها				

جدول ۷: فرم پرسشنامه در رابطه با میزان حضور افراد در فضاهای عمومی مجتمعات

	کم خیلی	کم	متوسط	زیاد	زیاد خیلی
میزان حضور شما در فضاهای عمومی مجتمعات					

پروژه‌های پژوهشی و مطالعات فرسنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری

Urban Management

شماره ۳۲ پاییز ۹۲

No.32 Autumn 2013

■ ۲۲ ■